https://doi.org/10.53656/for21.27ezik

ЕЗИК, ВЛАСТ, МЕДИЯ

проф. Мариана Георгиева
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

Резюме. Медиаезикът е прототип на общественото съгласие медиите да се определят през компромиса като четвърта позиция в парадигмата на властта като философска категория, чиито експликации преди медиите са законодателната, изпълнителната, съдебната. Езиковата норма и когнитивно-риторичната характеристика на медийния дискурс са прототипът на метафората „четвърта власт“. Формирането на информационно-езиковата култура и съхраняването на езиковата норма е висока обществена отговорност на медийния дискурс. Медията е прототип на обществено съзнание, „снимка“ на националната идентичност – единица политическа и социално-икономическа информация и културен „вкус“ (извадка за изкуството и неговия лист).

Ключови думи: езикът – прототип на власт; езикова личност; когнитивно-риторична перспектива; национална идентичност

Позицията на акад. Михаил Виденов „по въпроса за „масовата грешка“ в речта на съвременната българска интелигенция“: „1) каква е природата на масовата грешка, и 2) каква следва да бъде ролята на езиковеда българист в обозримото бъдеще – утре или чак до 2025 г., а и след това“, показва колко много страда езикознанието ни от липсата на разработки по философия на езика“ (Videnov 2003).

Посочената от акад. Виденов в началото на века необходимост от разработки по философия на езика е съзнание за тържеството на езика. П. Рикьор го представя в четири равнища на експликация – субект на речта, субект на действието, субект на разказа (във времето) и субект на отговорността. Затова от гледна точка на философията на езика Рикьор отбелязва, че идентичността всъщност е езиковата ни идентичност. Първият критерий за човечност е езикът (Ricoeur 1996, 32 – 34). Екстраполацията удобно и логично пренася тържеството на езика в територията на така наречената „четвърта власт“ – територията на публичния дискурс, на колективния субект на езика и останалите три равнища – действието, разказа и отговорността. Езикът на медиите е експликация на власт. Платон е казал, че няма тиран без софист. (Относително доказателство може да се потърси в хералдиката на Темида – везните и меча. Херменевтиката им доказва властта на

езика – везните са символ на равното право да се изказваме, след което се спуска мечът на правосъдието и разсича с реч (par la parole) (Ricoeur 1996).

Настоящата работа има за **предмет** не просто медиаезика, но неговата роля, която е прототип на общественото съгласие медиите да се определят през компромиса като четвърта позиция в парадигмата на властта като философска категория, чиито експликации преди медиите са законодателната, изпълнителната, съдебната.

Ние предпоставяме властта на езика, т.е. ние приемаме нормата за канон, за експлицитната част на философията на езика, но не обаче като нейна уязвимост или разколебаване. Обратно. Нормата транслира властта на езика в силата на словото като реализирана, „четвърта власт“. Предметът на нашите наблюдения е уязвимостта на медиаезика от гледна точка на нормата. Смисълът на наблюденията ни е да се разкрие през анализа на грешките властта на езика и щетата на медийния дискурс от отклонения от нормата език.

Всъщност „четвърта власт“ е метафора на властта на езика безспорно в комуникативната му функционалност. Медиадискурсът е тържеството на превъзходството на езика като информативен ресурс. Няма друга хипотеза за прототипа на етимона „власт“ в метафората – термин на средствата за масова информация. И още нещо може да се прибави тук – парадигмата „власт“. Прототипът на „властта“ като дълбинна семантика на етимона във всички случаи е езикът, словото, текстът.

Когнитивно-риторичната характеристика заедно с книжовнонормативната експертиза подсказват развойната перспектива пред езика като лексика – обогатяване и актуализиране, разширена концептуална картина на когнитивния свят на езиковата личност. Медийният дискурс е услужлив източник за представителна ексцерпция, на основата на която да се изследват с интердисциплинарна методологическа рамка лексикализацията и граматикализацията като технология на обогатяването на езика на лексикално равнище. Т.е. медийната представителна експликация подсказва и предсказва социолингвистичния анализ като технология на лексикализация и граматикализация в обновяването на българския език.

В потвърждение на тезата ни ще представим контрапункт, който доказва естествените препятствия пред инертната аналогия или толерантност спрямо „модернизма“ на езика в неговата недопустимост и категорично отрицание:

*Ком – **Еми, не**! Газ до връх Ком*[1)].

Дали е въпрос на печатна небрежност, която скандализира дали е криворазбрана стилизация, която преминава в унищожение на лексема, значение, смисъл, култура въобще – това според нас са все възможни хипотези, и то в еднаква степен. Каквато и да е причината, езикът е недосегаем за

подобно своеволие или безотговорност. Скандално би било, ако е въпрос на дефицит в културата и когнитивната характеристика на езиковото съзнание, което се експлицира в тази медийна употреба.

В потвърждение на властта на езика анализът на когнитивно-риторичните характеристики и тестването на словообразувателните модели могат да предпоставят научноизследователската експертиза, която да нормативизира лексикографски или пък да отхвърли тази футурологическа дързост. Анализът не може да бъде на самостоятелно семантично и речниково равнище. За това е полезен интердисциплинарният подход:

*Евгений Дайнов**: Бай-тошовизъм** в действие*[2)];

***Дъждокалипсис** и във Варна, градът е под вода*[3)];

Празнобърборене[4)];

„Времеубежище“[5)];

*България в Черно море: атлантизъм и **неутрализъм***[6)];

*Нинова: В здравеопазването думите „достъпност“ и „**безплатност**“, се заменят с „връзки“ и „пари“*[7)];

*Мая Манолова: Изказването на Валери Симеонов е срамно, жестоко и **безчовечно***[8)].

Тази наша препоръка не е претенциозна или свободна. Точно интердисциплинарният анализ например на „***празнобърборене***“ като авторски неологизъм на твореца Теодора Димова е есенциална експликация както на информативно-културните дефицити и рецепции в публичната реч, чиято представителна референция е медийният дискурс, така и премерена и премислена словообразувателна инициация. Неологизмът е авторска интенция за отговорността на учени, творци и на останалия интелектуален елит на нацията, в която като прототип се разполагат неудовлетворение, грижа, призив и укор едновременно. Този комплекс от концепти и тяхната дълбинност са предупреждение за езика и на езика. Оттук нататък ***празнобърборене*** като езикова форма следва да бъде предмет на лексиколози и лексикографи и конкретно, и като словообразувателен модел – прототип.

Не по-малко заслужава изследователско внимание лексемата „***Бай-тошовизъм***“. Преди да бъде езикова употреба със стилизираща конотация, като словообразувателен модел лексемата е благодатна за интердисциплинарен анализ. Зад словообразувателната технология и взаимодействието със семантичните процеси на основата на компонентите в лексикализацията стои езиков процес и е предопределена езикова перспектива. Тук обаче е категорично ясно, че езиковата ресурсност, като есенциалност, е в синхрона между номинация и граматикализация. Т.е. лексикалната семантика като функция на когнитивна интеграция, която отвежда към композицията на семите. Ценното като актуална езикова процесуалност с катего-

риална претенция е преплетката и отграничаването като два различни, но затова пък паралелни процеса между лексикализация, граматикализация и отсреща стилизацията – фигура в номинацията през граматикализацията. Този неологизъм е интересен за когнитивен анализ. Неговата семантика и етимонът препращат към преддемократичния политически период, което предопределя синхронния анализ от когнитивна гледна точка – като концептосфера.

Така е и при неологизма – заглавие на романа „***Времеубежище***“ на твореца Георги Господинов. Предизвикателствата на словообразуването и новите ценности, включително и като когнитивен дефицит или парадокс, са сигурна представителна научноизследователска извадка за развойните езикови процеси по отношение на обогатяването и бъдещето на българския език.

Категорично различно се разполагат обаче „***дъждокалипсис“*** и „***неутрализъм“***. Тук наблюденията не са в полза на тяхната езикова верификация като лексикална единица. Волността на носителя на езика не може да се валидира от аналогията, заради която при конюнкцията с „*атлантизъм“* частичните словообразователни компресии водят до семантични дефицити, да не кажем липси, които са по-скоро и по-близо до грешката, отколкото до неологизма. Ето в тези случаи е налице безсилие на граматикализацията и на стилизацията да преведат минимума в езиковата култура през компромиса на аналогията в нормативизация и обновяване.

Културата на владеене на нормата и на кода на езика означава постигнато езиково съзнание на принципа на кръга – без начало и край, равнопоставеност и диалектическа взаимовръзка. Стабилното езиково съзнание представя езиковата личност като носител на езика и показател на национална идентичност. Историята на лингвистиката отдавна е постигнала енциклопедичността на функциите на езика. Техните проекции в обществото и времето са феномените, които са дефиницията на медията и нейната категориална валидност. Медиите са колективният еквивалент на homo sapiens-a, така да се каже. Тази събирателност в метафоричен план е по право отговорна и представителна ведно за състоянието на езика, за неговото развитие, за неговото основно място и значение в изграждането на цивилизационния портрет на гражданина и за съхраняването на националната идентичност на народа; гарант за държавността всякак – и сам по себе си, и като технология на всички феномени в обществото и държавата, на всяка експертиза:

„Ами ..., аз не говоря така, ама слушам по телевизията, че говорят така, и си мислех, че това е правилното, щом политиците го казват. “[9].

90% от българите не се справят с пълния и краткия член, посочи още доц. Георгиев в коментар за нивото на граматичните познания у нас[10].

Публичната риторика за знанието и умението да членуваме имената, когато говорим и пишем, и да разбираме членуването на имената, когато четем и слушаме, не само че е необходима, но е и с особен принос да се намери верният път за постигане на необратима грамотност. Тя създава образователна социална акустика, която да стимулира самодисциплина на езиковото съзнание да мисли с норми и в норми, които осигуряват езика. Формирането на информационно-езиковата култура и съхраняването на езиковата норма и езиковата култура е високата обществена отговорност на медийния дискурс като авторски продукт, естествено. Етимонът на медията предопределя ролята ѝ на прототип на обществено съзнание, изразено в актуална експликация на единицата култура на деня, така да се каже. Това е моментната снимка на националната идентичност като единица информативност в единица актуално време, в което се съдържат както политическа, така и социално-икономическа информация, а заедно с това и културният „вкус“ като извадка за изкуството и неговия лист. Ако тази смислова част на обществената култура не е осигурена с правилната езикова форма, сблъсъкът на норма и ценност като представително сечение не би намерил проекцията на ефекта (Habekirova 2016).

Езикът на медиите е публичната среда, която възпитава в култура на говорене и на писане. Акустиката на публичната реч и книжовнонормативната писмена форма на езика на медиите и медийния дискурс, като цяло, заедно с рецепцията на езиковата личност доказват в сблъсъка си тази власт. Наблюденията на езика на медиите не са нито самоцелно, нито маловажно занимание за лингвистите. Така може да се определят тенденциите на развитие на езика във всичките му равнища. Най-напред е лексикалното. Причините за това са обясними. Цивилизационният обмен, демокрацията и глобалното публично пространство със секторите на информативен обмен непреодолимо „атакуват“ и обогатяват лексиката на езика. Само че проблемите не са в увеличения брой на чуждите думи и чуждиците, въпреки че и тук е необходимо да се анализира приложимостта на регулаторния механизъм. Проблемите са във вулгаризацията на лексиката като източник на агресия и обида. Лингвистиката трябва с модерна методологическа рамка да верифицира съотносимостта като регулация в лексикалния ресурс – нови думи, чужди думи, (чуждици).

Наред с това обаче колективното езиково съзнание на „четвъртата власт“ е в режим на авторегулация дори по отношение на нормата на граматическо равнище:

Запетаята и пълният член са по-страшни от пандемия, Политици, сред тях и управляващи културата, демонстрират ярка писмена неграмотност – Днес рожден ден празнува, световната и европейска шампи-

*онка по борба – Тайбе Юсеин. ... и още стотици пъти**,** да чуваш **българ-ският** химн ...*[11];

„Много хора не се справят, защото начинът, по който се преподава граматика и правопис, е убийствен, така че да отврати децата, а не да им даде възможност да пише грамотно“, смята тя (Цвета Брестничка, председателят на асоциация „Родители“)[12];

*Оказа се, че тя не може да съгласува дори **частите на речта като подлог, сказуемо и допълнение**, които при нея не съвпадаха нито по род, нито по число*[13]: *„Абе, тая Йончева била много куха лейка...“ Пред нея Цветанов е древногръцки мислител...* Автор: Ива Николова;

*Децата и юношите са най-големите почитатели на най-популярната игра и **слушат под лупа** всичко, което чуват от екрана. ... Но той допуска езикови грешки, които малко или много дразнят. Още повече, че те излизат от устата на човек, който има не само добра физическа, но и **умствена визия**. ... Йордан Господинов е родом от Източна България, където глаголите **от сорта** на „говорим“ и „работим“ се употребяват правилно. За разлика от София и Западна България, където въпросните думи неправилно се изговарят „говоримЕ“, „работимЕ“. ... Дума като **излезНа** липсва в българския правописен речник.“*[14].

Езиковата личност на медиаезика е ангажирана пред законите на езика и съзнава своята отговорност да ги спазва, да приучава към спазването им и да изисква от другите това. Само че на практика тук като че ли принципът на солидарността е непостоянна величина. Тези наблюдения са с два вектора едновременно. От една страна, това поставя задачата пред нас, учените, които изследваме езика и неговите характеристики, особености и употреби, да се ангажираме с експертизата – като актуалност, като последователност и като приложимост. От друга страна, това налага партньорството с журналистите, защото публичната комуникация е, така да се каже, тяхна компетентност най-напред и преди всичко. Партньорството би било в полза на езика и на културата на езиковата личност като споделена продуктивност при моделиране и модериране на съвременната национална идентичност в условията на цивилизационен обмен в глобалното информационно пространство. Това не е кабинетна теза или максима. Това е отговорност пред културата на обществото като колективно езиково съзнание и мисия в името на бъдещето на българския език.

Публичната комуникация, като компетентност на журналисти, политици, елит въобще преди всички като колективен субект на публичния дискурс, е лабораторията на езиковия развой, най-общо казано. Експертизата на този дискурс, която науката чрез модерната методологическа атака следва да прилага неотклонно, е средството да се постигне модерно и стабилно езиково съзнание с култура на речта на личността като представи-

телна миниатюра на националната идентичност. Валенциите на тази наша научна експертиза изискват ефекта на модерацията. Триъгълникът политици – журналисти – лингвисти трябва да е функционално активен. В този триъгълник не трябва да имат достъп агресията, нормативното нарушение или фалшът.

БЕЛЕЖКИ

1. 31 юли 2019, Планинар.орг.
2. Клуб Z , 4 .01.2018.
3. Блиц, заглавие, 29 юли 2018.
4. OFFNews, интервю с Теодора Димова, 13 ноември 2019.
5. Господинов, Г. „Времеубежище“.
6. Bgsniper, заглавие, 5 декември 2019.
7. Епицентър, 19 октомври 2018.
8. FROGNEWS, 20.10.2018.
9. Mediapool.bg, 03.06.2018, Дъното отдолу – Веселина Седларска, Редута.
10. Блиц, 2018.
11. В. „Сега“.
12. (Блиц, 23.05.2018).
13. ПИК, 14.05.2019.
14. Блиц, 16.07.2019.

ЛИТЕРАТУРА

Виденов, М., 2003. По въпроса за „масовата грешка“ в речта на съвременната българска интелигенция. *Електронно списание LiterNet*, 13.06.2003, №6 (43). Available from: https://liternet.bg/publish3/mvidenov/masovata.htm

Рикьор, П., 1996. Торжество языка над насилием. Герменевтический подход к философии права. *Вопросы философии,* (4), 32 – 34.

Хабекирова, З. С., 2016. Характерные особенности языка массовой коммуникации. *Вестник АГУ.* Вып. 2. (177), 78 – 82; 80 – 81.

REFERENCES

Videnov, M., 2003. Po vaprosa za “masovata greshka” v rechta na savremennata balgarska inteligentsiya. *Elektronno spisanie LiterNet*, 13.06.2003, №6 (43). Available from: https://liternet.bg/publish3/mvidenov/masovata.htm

Ricoeur, P., 1996. Torzhestvo yazayka nad nasiliem. Germenevticheskiy podhod k filosofii prava. *Voprosay filosofii*, (4), 32 – 34.
Habekirova, Z. S., 2016. Harakternaye osobennosti yazayka massovoy kommunikatsii. *„Vestnik AGU“*. 2. (177), 78 – 82; 80 – 81.

LANGUAGE, POWER, MEDIA

Abstract. Media language is a prototype of the public consent for the media to be defined through compromise as a fourth position in the paradigm of power as a philosophical category, whose explications before the media are legislative, executive, judicial. The linguistic norm and the cognitive-rhetorical characteristic of the media discourse are the prototype of the metaphor of the "fourth power". The formation of the information-language culture and the preservation of the language norm is the high social responsibility of the media discourse. The media is a prototype of public consciousness, a “picture” of national identity – a unit of political and socio-economic information and cultural “taste” (a sample of art and its list).

Keywords: language – prototype of power; linguistic personality; cognitive-rhetorical perspective; national identity

✉ **Prof. Mariana Georgieva, DSc.**
https://orcid.org/0000-0002-8683-9565
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski prohod Blvd., block 17
1113 Sofia, Bulgaria
E-mail: mv.georgieva7@gmail.com